

Костова, Надежда. Наблюдения върху нови глаголи и отглаголни съществителни в българския език. // *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český. S. Čmejrková - J. Hoffmannová - J. Klímová (eds.) Praha: Karolinum, 2012, с. 471-476. ISBN: 978-80-246-2121-0*

Наблюдения върху нови глаголи и отглаголни съществителни в българския език¹

Observations on the New Verbs and Verbal Nouns in Bulgarian

ABSTRACT: The article deals with verb neologisms in Bulgarian. Only 7 % of new words in Bulgarian are new verbs. Observations were made on suffixes and prefixes which formed new verbs. Thematic areas of verbs usage are identified in the study. It was detected and concluded that most new verbs (about 1/3) are used in computer and information technology. Study finds that most of the new verbs are semantically motivated of nouns, some nouns for the actions and processes are not motivated by verbs.

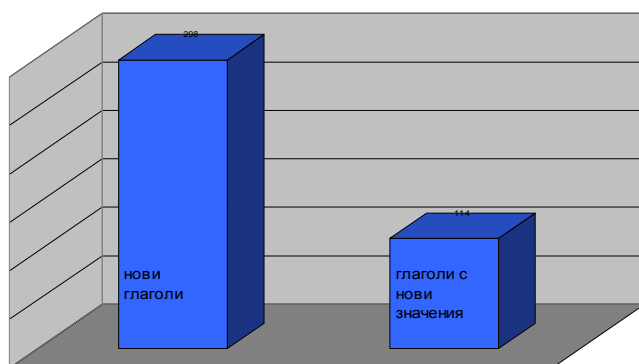
Ключови думи: неологизми, глаголи, български език

Key words: neologisms, verbs, Bulgarian language

Неологизмите са едни от най-интересните и динамични езикови явления. Насочваме се към новата глаголна лексика в българския език, която представя новите действия, процеси и явления, показатели за развитието на обществото и технологиите. Тъй като назоваване на действия се осъществява и със съществителни имена, ще съпоставим новите глаголи с имена за действия.

Материалът за изследването е ексцерпиран от *Речник на новите думи в българския език*² (РНД), който съдържа около 4300 новосъздадени или новозаети думи. От тях 298 са нови глаголи, т.е. 7 %. Малкият брой на новите глаголни лексеми е логично следствие от това, че при неологизмите водеща е номинацията, която се осъществява основно със съществителни имена.

Освен нови глаголи, наблюдаваме и глаголи, които развиват нови значения: от 700 думи с нови значения – 114 са глаголи, т.е. 16 %.

Фиг. 1. Количествена разлика между нови глаголи и глаголи с нови значения

Количественото сравняване показва, че новосъздадените и новозаети в българския език глаголи са три пъти повече от познатите глаголи, които са прибавили към своите значения и нови (фиг. 1). Следователно наблюдаваме по-интензивни процеси на словообразуване, отколкото на полисемантизиране при глаголната лексика.

Според начина, по който възникват, новите глаголи се делят на две групи: по словообразователен път (десубстантивни – със суфикси *-ира-, -изира-, -ува-, -ва-, -ова-, -и-, -н-, -яса-, -оса-, -ства-*; девербативни – с префикси *ре-, де- (дез-), ко-, пре-, раз-, съ-, до-, из-, по-*; с префиксоиди *микро-, контра-, полу-, свърх-*; с радикасоиди *авто-, био-, евро-, фото-*; с формант *само-, себе-* и рефлексивна частица *се*; деадективни – със суфикси *-ира-, -изира-, -ства-, -нич-*) и чрез морфологична адаптация на заети глаголи със суфикси *-ира-, -ва-/ -н-, -и-* (Благоева, 2008).

Анализът на 298-те глагола от РНД доказва, че новите глаголи в българския език са образувани със суфиксите:

-ира- 115 глагола (или 38,6 %): *банкирам, лобирам, индексирам, номинирам, одитирам, миксирам, рекетирам, принтирам, сканирам, тонирам;*

-изира- 86 глагола (или 28,9 %): *глобализирам, деполитизирам, дигитализирам, финализирам, цифровизирам;*

-ва-/ -н- 59 глагола (или 19,8 %): *атачвам / атачна, бъгвам / бъгна, зипвам / зипна, краквам / кракна, пействам / пейстна, ъпгрейдвам / ъпгрейдна, чеквам / чекна;*

-ства- 12 глагола (или 4 %): *брокерствам, депутатствам, дисидентствам, секретарствам, диджействам;*

-и- 10 глагола (или 3,4 %): *геймя, сърфя, чатя, принтя, рафтя, бложа, чейнджа;*

-а- (-я-) 5 глагола (или 1,7 %): *джиткам, кликам;*

-ува- 4 глагола (или 1,3 %): *митингувам, рейтингувам, блогувам, диетувам;*

-ова- 2 глагола (или 0,6 %): *лизинговам, тунинговам;*

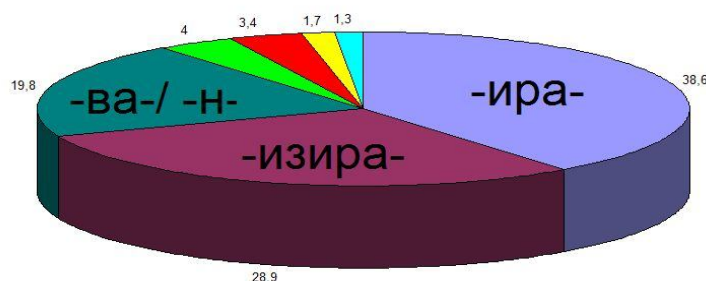
-е- 2 глагола (или 0,6 %): *мутрея, кучея;*

-ясва- 1 глагол (или 0,3 %): *купонясвам;*

-осва- 1 глагол (или 0,3 %): *чадъросвам.*

Нагледно представяме резултатите от анализа на фиг. 2. Както се вижда, най-много са глаголите със суфикси *-ира* и *-изира*, образувани по словообразователен път от нови или утвърдени в езика съществителни и прилагателни имена. Глаголите на *-ира* и *-изира* в славянските езици са израз на тенденцията към интернационализация

(Радева, 2010). Голям е и броят на двойките глаголи със суфиги -ва- и -н-, получени чрез морфологична адаптация на глаголи (обкновено от английски).

Фиг. 2. Новите глаголи според техните суфиги

От наблюдения върху префиксите при новата глаголна лексика и бе констатирано, че новите глаголи са образувани със следните префикси:

де- 25 глагола: *деидеологизирам, декапсулирам, делиствам;*

раз- 6 глагола: *разархивирам, разкомпресирам, разцъквам;*

из- 6 глагола: *изпринтвам, изпиратствам, изрекетирам;*

ре- 5 глагола: *ремиксирам, реприватизирам, рестартирам;*

пре- 2 глагола: *преинсталирам, предрускам;*

ко- 2 глагола: *копродуцирам, кофинансирам;*

съ- 1 глагол: *съфинансирам.*

Има малко на брой глаголи с формант *авто-*, *евро-*, *микро-*, които са десубстантивни: *автобронзирам се* – от *автобронзант*, *евроинтегрирам* – от *евроинтеграция*, *микрокредитирам* – от *микрокредит*. Няколко са девербативните глаголи с формант *само-* и рефлексивна частица *се*: *самолегитимирам се*, *самопостигам се*, *самоартикулирам се*.

Наблюдаваме конкуренция между нови глаголи с различни суфиги: *скролирам* – ‘въртя скрол...’ и *скролвам* – ‘скролирам’, *копирам* – ‘правя копие...’ и *копвам* – жарг. ‘копирам’. Глаголът с неутрална семантика в РНД се тълкува с описателна дефиниция, докато разговорните или жаргонни глаголи се представят като негови синоними.

Конкуренция има и между нови префигирани глаголи, например *деинсталирам* и *декомпресирам* се употребяват по-често от *разинсталирам* и *разкомпресирам*, като семантичната им зависимост е отразена в дефинициите: *разинсталирам* – ‘деинсталирам’, *разкомпресирам* – ‘декомпресирам’.

За конкуренцията между заети и домашни глаголи ще приведем следният пример: *приватизирам* – 3286 употреби в Българския национален корпус (БНК), и *раздържавявам* – 34; при тълкуването им е посочена посоката на семантична

зависимост: *приватизирам* – ‘извършвам приватизация’, *раздържавявам* – ‘приватизирам’.

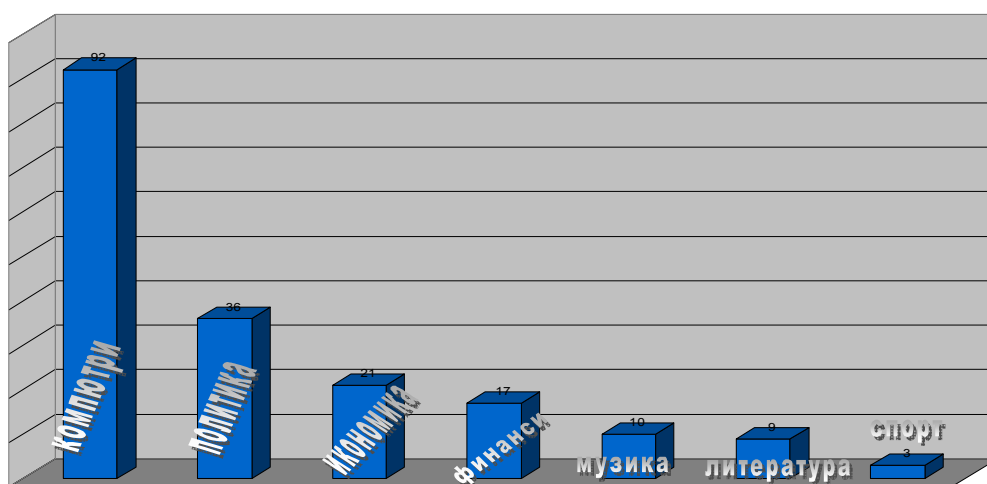
Новите глаголи образуват синонимни редове, например:

кликвам, кликам, щракам, цъкам, цъквам;

принтирам, разпечатвам, изпринтвам, принтя, принтвам, изпринтирам.

Наблюдаваме също антонимия при новите глаголи: *архивирам* – *разархивирам*, *инсталирам* – *деинсталирам*, *импортвам* – *експортвам*.

Установени бяха тематичните области, в които се използват новите глаголи: компютърни и информационни технологии, обществено-политическа сфера, икономика, банково и финансово дело, музика, литература и др. (фиг. 3).

Фиг. 3. Тематични области на новите глаголи

Направеното проучване доказва, че 1/3 от новите глаголи са в областта на компютърните и информационните технологии.

При глаголите с нови значения тематичните области са същите: половината от глаголите с нови значения са свързани с компютри, интернет и информационни технологии, 23 от обществено-политическия живот, 9 от финансовата и 4 от икономическата сфера.

Новите глаголи са семантично и словообразователно свързани със съществителни имена със суфикс *-не*, които означават действия и по правило се определят като отглаголни съществителни имена, дори като глаголни имена, които „се образуват регулярно, без изключение от всеки глагол” (Георгиева, 1970). Често обаче тези съществителни имена са много по-употребими от глаголите. Например *банкиране* се среща 1047 пъти в БНК, докато за формите на глагола *банкирам* има само 10 резултата. Това ясно се вижда и в речниковите статии:

б`анкинг, мн. няма, м. Банк. Нежел. ↑Банкиране. Начинанието търси изводите за България от бурното навлизане на информационните технологии в банкингa. Кеш/2002/21. Интернет банкинг. Онлайн банкинг. Мобилен банкинг. – Англ. banking.

банк`ирам, -аш, неств. и св., непрех. и прех. Банк. Извършвам ↑банкиране. Най-често клиентите на услугата могат да банкират от произволно избран стационарен или мобилен телефон с тонално набирание. Кап/2007/12. Търговските банки не изпадат във възторг, когато трябва да банкират суми от порядъка на 20 хил. лв. Кеш/2001/16.

банк`иране, мн. няма, ср. Банк. Съвкупност дейности, свързани с управление на банкови сметки и извършване на банкови операции. Програмата за жилищни кредити въвежда европейските стандарти за банкиране. Кеш/2003/42. Ключовото условие, за да се ползва телефонно банкиране, е банката, в която имате сметки, да предлага тази услуга. Кап/2007/12. Корпоративно банкиране. Частно банкиране. Δ Домашно банкиране. Вж. домашен. Електронно банкиране. Вж. електронен. Интернет банкиране. Вж. интернет. Мобилно банкиране. Вж. мобилен. Онлайн банкиране. Вж. онлайн¹. Отдалечено банкиране. Вж. отдалечен. Телефонно банкиране. Вж. телефонен.

Съществителните на *-не* се конкурират със заети от английски съществителни на *-инг*: банкиране 1047 – банкинг 39, мониторинг 1551 – мониториране 67, спонсориране 126 – спонсоринг 1, буккросинг 13 – буккросване 2 (данни от БНК).

Голяма част от новите глаголи са словообразователно и семантично мотивирани от имена за действия с наставки *-ция*, *-не*, *-инг*, което е отразено при дефинирането им:

– от същ. на *-не*: банкирам – ‘извършвам банкиране’, концесионирам – ‘извършвам концесиониране’, конвертирам – ‘извършвам конвертиране’;

– от същ. на *-инг*: брендирам – ‘извършвам брендинг’, хеджирам – ‘извършвам хеджинг’, мастерирам – ‘извършвам мастеринг’;

– от същ. на *-ция*: кирилизирам – ‘извършвам кирилизация’, декомунизирам – ‘извършвам декомунизация’, индексирам – ‘извършвам индексация’.

В РНД са включени и 30 съществителни имена с наставка *-не*, които не се съотнасят с глаголи, но означават действия. Част от тях са словообразователно и семантично мотивирани от съществителни имена: брокериране – брокер, акциониране – акционер; от процесуални същ. на *-инг*: буккросване – буккросинг, микроблогиране – микроблогинг; от процесуални същ. на *-ция*: анклавизиране – анклавизация, делекализиране – делекализация, макдоналдизиране – макдоналдизация. Това явление е известно и се разглежда като отдалечаване и откъсване на имената за действия и за процеси от парадигмата на глагола и като промяна в посоката на семантичната мотивираност: дъждуване – от дъжд, хибридизация – от хибрид, а не от *дъждувам, *хибридизирам (Балтова, 1986).

Друга част от имената на *-не* са композитуми: европрисъединяване, екозамърсяване, мултинационализиране, медиапланиране, метатърсене, супертърсене,

сублицензиране, фотостареене, видеофилмиране, енергоспестяване, земеразделяне, самоситуиране, урнополагане, цветоподаване.

В заключение ще изведем изводите от направеното проучване:

- От новите думи в българския език само 7 % са нови глаголи.
- Словообразуването на нови глаголи е три пъти по-силно изразено от полисемантизирането на познатите глаголи.
- Най-много нови глаголи (около 1/3) се използват в областта на компютърните и информационните технологии.
- Голяма част от новите глаголи са словообразователно и семантично мотивирани от процесуални съществителни имена.
- В българския език има процесуални съществителни имена, които не са отглаголни, а отименни или композитуми.

Бележки

¹ Разработката е осъществена в рамките на проект №BG051PO001-3.3.04/27 от 28.08.2009 г. „Математическа логика и компютърна лингвистика: развитие и взаимно проникване”, по финансова схема „Подкрепа за развитието на докторанти, постдокторанти, специализанти и млади учени”, оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” на Европейския социален фонд; и на проект ДТК 02/52 от 17.12.2009 г. „Комплексно изследване на българската лексика и фразеология като част от културното наследство и националната идентичност”, финансиран от Фонд „Научни изследвания” към МОМН на Република България.

² Материалът за изследването е ексцерпиран от *Речник на новите думи в българския език (от края на XX и първото десетилетие на XXI в.)*. София: Наука и изкуство, 2010.

Библиография

Балтова, Ю. (1986): За някои явления и тенденции в изграждането на лексикалната система на съвременния български книжовен език. В: *Въпроси на съвременната българска лексикография и лексикология*. София: Изд. на БАН, с. 74 – 80.

Благоева, Д. (2008): Нова глаголна лексика в българския език. В: *В търсене на смисъла и инварианта. Сборник в чест на проф. Дина Станишева*. София: УИ „Св. Климент Охридски”, с. 79 – 90.

Георгиева, Е. (1970): Към въпроса за семантичната характеристика на отглаголните съществителни в българския книжовен език (Опит за лексико-граматическа прекаатегоризация). *Изв. на ИБЕ*, XIX, с. 151 – 162.

Радева, В. (2010): Словообразователные инновации в славянских языках, обусловленные иноязычной лексикой. В: *Новые явления в славянском словообразовании. Система и функционирование*. Москва: Изд. МГУ, с. 245 – 255.